

Jávor Anna

IPOLYI-ÉREM: HARIS ANDREA¹

Haris Andreát elsősorban mint „műemlékes”-t ismerjük és szeretjük, de mit is takar valójában ez a lassan anakronisztikussá váló gyűjtőfogalom? A mi szakterületünk felől nézve olyan művészettörténészt, aki a társszakmákkal, régészekkel, restaurátorokkal, mérnökökkel (tegyük hozzá: papokkal, tanácselnökökkel, polgármesterekkel) együtt-működve egy-egy műemlék-értékű objektum kutatásán, feltárásán, helyreállításán, tovább életetésén dolgozik. Szerencsés esetben (és ez az) történelmi végzettség és terepi gyakorlat, a falkutatás is csatlakozik a fenti attribútumokhoz.

Andrea az ELTÉ-n végzett, szakdolgozatát Fellner Jakab 18. századi tatái építész munkásságából írta. Legelső munkahelyét is szülővárosa, Tata adta – még egyetem előtt –, ahol a múzeumban megismerhette elődünk/elődje, Révhelyi Elemér tudományos hagyatékát, aminek feldolgozását később el is végezte. A pályakezdés máris kijelölte a választott korszakot: a barokk, elsősorban a 18. század művészete lett az 1984-től 2013-ig az Országos Műemléki Felügyelőség (és utódintézményei) kötelékében szolgált művészettörténész szakterülete, mint látni fogjuk, szinte valamennyi műfajban.

A 80-as-90-es évek kutató munkája a szintén Eszterházy-birtokközpont Pápa városának épületeire irányult, ami számos publikációt (és helyreállítást) eredményezett. És még nincs vége: a közelmúltban a nagytemplomról adott közre monografikus tanulmányt Egerben (ez is Fellner), míg az utcák, polgárházak, fogadók ismeretében olyannyira otthonos, hogy Hochhold dédapám hajdani főutcai pékségének lokalizálása dolgában is csak Andreára számítanék. Figyelme időközben Tihany, a bencés apátság barokk berendezése felé fordult. Talán innen datálódik szakértelmének legmarkánsabb profilja, a barokk szobrászat. Megkockáztatnám, hogy maga az élet, a műemlékes gyakorlat, és egykori mentora és főnöke, Granasztóiné Györffy Katalin terelhette figyelmét erre a kevesek által művelt területre, ahol ilyenformán (emlékezzünk meg róla is) Baranyai Béláné unoka-szintű utódjának is tekinthetné magát, ám vele ellentétben jellemzően dunántúli vadászterületen. Mindjárt a tihanyi kutatások meglepő eredményt hoztak: a nevezetes műemlék és idegenforgalmi célpont egyedül nevesített „arca”, a pompás barokk szószék mestere, Stulhoff Sebestyén nem szobrász volt (mint addig vélték és rendre publikálták), hanem asztalos mesterként definiálják a Haris Andrea által feltárt levéltári források. Ugyanakkor szobrászneveket is társított a Tihanyt ellátó Veszprém-pápai művésztkörhöz, és ugyancsak rendet vágott köztük 2007-ben megvédett doktori disszertációjában. A mű utóbb nagy tanulmány formájában az *Acta Historiae Ar-*

¹ Elhangzott az Ipolyi Arnold-emlékérem átadásakor 2025. április 7-én a Magyar Nemzeti Múzeum dísztermében a Magyar Régészeti és Művészettörténet Társulat Közgyűlésén.

1. Haris Andrea Pannonhalmán, 2012 © Németh Katalin felvétele

tiumban jelent meg, és elnyerte az MTA Művészettörténeti Bizottságának Opus mirabile-díját (2012-ben). Egyik szemem sírt, a másik nevetett, amikor kiderült, hogy a Magyar Nemzeti Galéria általam Schmidt József Ferenc (ez fontos név Bíró Márton püspök mesterei között) műveként meghatározott veszprémi Szentháromság-szobra nem állta ki Andrea stíluskritikájának próbáját – de munkájának hála, a továbblépés útja is adott.

Különleges hozadéka szobrászattörténeti kutatásainak a „barokk tervek és vázlatok” terén tett felfedezések. Míg a múzeumba jutott kisméretű faszobrok zömét különféle rendeltetésű kamaradaraboknak tekintjük (amennyiben nem társíthatók hozzájuk nagyméretű szobrok), Haris Andrea akár modell-funkciót is feltételezni mert például a vasaljai kisszobrok esetében (2004), később pedig egy komplett szobros oltár-vázlatrajzot publikált (mint forrást) (2009-ben).

A barokk festészet kutatásába is műemlékvédelmi feladat „vitte bele”: a *Kastélykápolnák hajdanvolt díszei és mesterei* című, átfogó tanulmányban (2002) már tényként közölt eredményeket nagy munka és döntések sora előzte meg. A Tét-szentkúti útmenti kápolna veszélyeztetett oltárképének a fertődi kastély kápolnájában történt oltárra helyezése egyfelől példás leletmentés volt, másrészt kitűnő mester- és ikonográfiai meghatározás (Felix Ivo Leicher műve: *A megváltás allegóriája*, az 1760-as évekből). A nagy freskótémák még csak ezután következtek. Haris Andrea kiemelkedő emlékek kutatójaként vett részt a Pázmány Péter Tudományegyetem Művészettörténeti Tanszéke által iniciált „Barokk freskó”-programban, míg hivatali feladatai révén egyenesen a főmű, Franz Anton Maulbertsch sümegi falképei

2. Haris Andrea Kőszegen a Festetics-Chernel-palotában, 2018 © B. Benkhard Lilla felvétele

kerültek érdeklődése homlokterébe. Állapotfelmérés, diagnózis, ikonográfia, művész és megrendelő, művész és műhelye – valamennyi kérdéshez hozzászólt egy-egy tanulmányban 2009-től kezdődően, amelyek összegzése a freskókorpusz első kötetében 2019-re megjelent, átfogó tétele. Ez már tananyag, magam is ezt mondtam fel ottjártunkkor a tavalyelőtti társulati vándorgyűlésen, és bár a festő 2024-es

3. Haris Andrea könyvbemutató a Fugában, 2022 © B. Benkhard Lilla felvétele

jubileuma hozott új publikációkat Közép-Európa-szerte, Sümeg és vele Maulbertsch magyarországi pályakezdése tekintetében Haris Andreáé az utolsó szó.

Magam nem lévén műemlékes, műemlékvédelmi, gyakorlati, elméleti és módszertani munkásságából eddig is csak a szakirodalmi megjelenés alapján idéztem. Két ezirányú megnyilatkozása is Opus mirabile-méltatást érdemelt: 2013-ban a már említett (átfestett) Sümeg, 2015-ben pedig az értéktárról szóló cikk a *Műemlékvédelem*ben. E tevékenység két további mutatója lehet az oktatás és az általa szerkesztett könyvek. Haris Andrea 2009-től tanított előbb az ELTÉn, majd sok éven át

a Pázmányon és végül a Károli Gáspár Református Egyetemen műemlékvédelmet. A volt Kulturális Örökségvédelmi Hivatal *Művészettörténet – műemlékvédelem* című kiadványsorozatában három tematikus kötetet és egy „Festschrift”-et szerkesztett (részben társakkal), miközben szintén Bardoly Istvánnal és Somorjay Sélysettellel felélesztették, méghozzá az internetes elérhetőséggel párhuzamosan könyvformában és igénnyel a magyarországi műemlékjegyzékeket. Ezekből 2005 és 2014 között nyolc megyei kötet jelent meg, az utolsó az Osiris Kiadónál.

Még létezett műemléki hivatal, amikor egyes feladatok legitimálása és főként a szakmai tapasztalatcsere céljából 2009-ben megalakult a Régi Épületek Kutatóinak Egyesülete. Haris Andrea kezdetől egyesületi tag volt, majd a vezetőség tagja lett, 2020-ban pedig, az alapító elnök, valamennyiük mestere, Dávid Ferenc művészettörténész halála után magára vállalta az elnökséget, az ezzel járó közéleti feladatokkal és felelősséggel. Szerkesztőként jegyzi (Bardoly Istvánnal) a 2018-ban útnak indított RÉKE-könyvek sorozatát, amely a nagyrészt általa szervezett szakmai konferenciák elméleti/módszertani anyagának tanulmánykötetekbe rendezett publikációja.

E gazdag életpálya még korántsem zárult le, tartalékait és az előtte álló feladatokat intézményi háttér nélkül, egyre kedvezőtlenebb környezetben kell realizálnia a műemlékes művészettörténésznek. Eddigi munkáját szeretnénk most díjazni a Társulat Ipolyi-érmével, remélve, hogy elismerésünk némi erőt ad a várt és elvárt folytatáshoz is.